

Όσοφος ή παραδοξολόγος;

Το «τέλος» του Ντερνιντά

Του Βαγγέλη Μπιτωρνή

Μόλις χθες, Έλληνας πανεπιστημιακός, σε δημοσιογραφικό άρθρο, ισχυρίστηκε ότι ο Ντερνιντά «τελευταία διαπραγματεύτηκε το τέλος του μέσω των εφημερίδων. Ο θάνατος διάσσεσ απορημένος. Αν εκτέλεσε τελικά το έργο του φαίνεται πως δεν το έκανε χωρίς διαταγή και ίσως μάλιστα χωρίς κάποια ντροπή». Εδώ υποδηλώνεται: ότι ο ιδρυτής της αποδόμησης «έθασε» το έργο του (μόλιτο σε αγγλική εφημερίδα κάποιος δήλωσε χωρίς αιδώ ότι με την ταφή του Ντερνιντά αναρωπιετι αν έφτασε η ώρα να ενταφιαστεί μαζί του και το έργο του...), εφόσον υποβίβασε τη σκέψη του μιλώντας σε πρόσφατος συνεντεύξεις του για τον επικείμενο θάνατό του.

Το περί θανάτου ερώτημα – όπως και κάθε άλλο – ο Ντερνιντά το πραγματεύεται μέσα στο ογκώδες μη δημοσιογραφικό έργο του. Ο Τύπος αδυνατεί να υποκαταστήσει το βιβλίο, γιατί του λείπει ο χρόνος και ο χώρος. Η εφημερίδα κάθε μέρο έχει ήδη διαπραγματευτεί το τέλος της. Δυστυχώς, πανεπιστημιακό και αυτοσποκαλουμεινοι ειδήμενος θολούνται μέσα στον όβλοο δημοσιογραφικό χωροχρόνο, για να λοιδόρουν έως και να σκοφανήσουν την ντερνιντιανή σκέψη, καθώς είναι ανίκανοι ή αρνούνται να τη διαβάσουν. Η εκήχ του Άγγελου αρθρογράφου είναι ήδη ξεπερασμένη, γιατί μια μερίδα του Τύπου έχει ήδη «ενταφιάσει» το έργο του. Έτσι τουλάχιστον πιστεύει.

Προτιρώ λοιπόν τους Έλληνες αναγνώστες να μην πληρώνουν το αναγνωστικό τους τέλο αποκλειστικά στις εφημερίδες ή στους μεσάζοντες (πανεπιστημιακούς, δημοσιογράφους, κριτικούς κ.λπ.) πιστεύοντας ότι έτσι εξοφλούν το χρέος τους προς τη σκέψη του Ντερνιντά, αλλά να αναζητούν το τέλος, τον σκοπό αυτής της σκέψης μέσα στο ίδιο το έργο του, όπως ώστε να αναλάβουν το κόστος της δικής τους κριτικής ευθύνης, γιατί έτσι μόνο μπορούν να λογοδοτήσουν υπεύθυνα.

Ο Βαγγέλης Μπιτωρνή είναι συγγραφέας-μεταφραστής

Νέες πόρτες, μυστικοί χώροι

Του Αριστεϊδή Αντονά

Ποτέ καμιά εικόνα του Ντερνιντά δεν θα είναι τελική εικόνα του. Εργάστηκε με προσοχή για αυτό, σαν να εργαζόταν προετοιμάζοντας τον θάνατό του. Στη σκιά του αναπαύτη τη θεολογική σημασία της αδυναμίας ομοιοτύποτε τελικού συμπεράσματος. Η ευθύνη των ακημάτων του λόγου παραμένει, για μένα, κυρίαρχα ηθικό ζήτημα που τίθεται με τη γραπτό του. Πάντοτε σχολίασε υφιστάμενα κείμενα. Φαντάζομαι το κείμενο στα οποία στάθηκε ο Ντερνιντά σαν μια σειρά δωμάτων. Κατά τη δική του ξεγύνηση των επισκεπών, αναίφιατο στους τοίχους νέες πόρτες και από νέες

διόδους παρουσιάζονται μυστικοί χώροι, έξω από τα δωμάτια. Τα μέρη που συναντάει κανείς έξω από τις καινούργιες πόρτες δεν φτάνουν κανένα αρμονικό αλοκληρωμένο τοπίο. Ωστόσο επικρατούν. Τιποτε δεν μένει σταθερό εκεί, δεν υπάρχει τόπος για εγκατάσταση: φανερώνονται όμως συγκεκριμένοι δρόμοι, κατάλληλοι για βάδισμα. Τα μέρη έξω από τα δωμάτια (μια συγκολληση αποσπασμάτων) φτάνουν εναν ανοικτό τόπο γεμάτο αδιέξοδα. Σε αυτόν τον τόπο, μιλώσα στα αδιέξοδα, καλούμαστε να αναλάβουμε τις ευθύνης μας.

Ο Αριστεϊδής Αντονάς είναι καθηγητής Αρχιτεκτονικής στο ΕΜΠ, διδάκτορας Φιλοσοφίας και συγγραφέας.

Μεταξύ παραδοξολογίας και κοινοτοπίας

Του Στέλιου Βιρβιδάκης

Είναι πιστεύω παρακινδυνευμένο, αλλά και κάπως άκομο, να επιχειρήσει κανείς μια βιοστική αποτίμηση του έργου του Ζακ Ντερνιντά. Λίγα εικοσιπεντάωρα μετά τον θάνατό του. Είναι ωστόσο θεμιτό να διατυπώθουν κάποιες κρίσεις που στήριζονται στις πρώτες εντυπώσεις από την προσεκτική μελέτη βασικών κειμένων του. Φυσικά, στο σύστημα αυτό σημείωμα δεν μπορούμε ούτε καν να συνοψίσουμε τις θέσεις του φιλοσόφου.

Φοβούμαι, πάντως, ότι οι θέσεις αυτές παρουσιάζουν ενδιαφέρον μόνο για όποιον έχει ήδη αποδεχθεί μια συγκεκριμένη, κατά τη γνώμη μου ξεπερασμένη αντίληψη του φιλοσοφείν, στον βαθμό που επιτρέπουν να καταδεικνύουν τα αδιέξοδα κάποιες ακροαίες και ασφαλήμενες θεμελιωκρατικές ερμηνείας της υπερθολογικής και της φαινομενολογικής παράδοσης. Για τους θαυμαστές του, ο Ντερνιντά εκφράζει την τελευταία και συνεπείστερη έκδοχη της κριτικής φιλοσοφίας. Για τους επικριτές του, στην προσπάθεια να ξερκίσει το φάντασμα ενός παρωχημένου πλατωνισμού – που ελάχιστος απασχολεί πλέον – οδηγεί την κριτική σκέ-

ψη σε αυτοπανόμειση αμφισβητώντας κεντρικές κανονιστικές της αρχές.

Κατά τα άλλα, η ντερνιντιανή συλλογιστική, στην καλύτερη περίπτωση, όταν δεν ασκάζεται από την κατάχρηση ρητορικών τρόπων και ένα εμπειριστιονιστικό ύφος που υποδύεται τη βαθύτητα, αξιοποιεί δημιουργικά χαρακτηριστικές μορφές σοφιστικής και σκεπτικιστικής επιχειρηματολογίας. Δυστυχώς, αυθημέω καταλήγει σε συμπεράσματα που παραπληρούν μετάφω παραδοξολογίας και κοινοτοπίας. Οι τοποθετήσεις του Ντερνιντά δεν νομιζω πως συμβάλλουν ουσιαστικά στη σύγχρονη φιλοσοφική προβληματική, που ακολουθεί νέους, διαφορετικούς δρόμους. Και ίσως δεν είναι τυχαίο ότι τα τελευταία χρόνια ο στοχασμός του, που έβρισκε απήχηση κυρίως σε ορισμένους θεωρητικούς της λογοτεχνίας, συμπληρωνόταν από μυστικιστικές απορρήσεις και οιονει υπερθωτικές αναφορές στην έννοια της δικαιοσύνης, αναγνωρίζοντας τη μη αποδομησιμότητά της.

Ο Στέλιος Βιρβιδάκης είναι αναληρωτής καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

«Γιατί δεν θα τον πενθήσω»

Του Johann Hari

Η φίμη του Ζακ Ντερνιντά ως φιλοσόφου στους πανεπιστημιακούς κύκλους μπορεί να γίνει αντιληπτή μόνο ως σύμπτωμα παρακμής. Καθώς ετάφη πριν από λίγες μέρες είναι καιρός να αναρωπιθούμε μήπως οι ιδέες του, καθώς και ο μακρύς, αγχώδης μεταμοντέρνος διανοητικός σπασμός, πρέπει να ταφούν μαζί του.

Τα γραπτά του είναι εσκεμμένα σκοτεινά και καμιά φορά φάνεουν στην ασυναρπία. Αλλά όταν καταλάβεις πως να απομονώνεις την ουσία, οι ιδέες του είναι πολύ απλές – και αλεθρίες. Ο Ντερνιντά πίστευε ότι η δυτική σκέψη προσβλήθηκε μετά τον Πλάτωνα από έναν κερκίνο που τον ονόμασε «λογοκεντρισμός». Μπορεί κανείς να θεωρήσει ότι οι λέξεις είναι εν μέρει εργαλείο κατανόησης του κόσμου – αλλά αυτό είναι, συμφωνά με τον Ντερνιντά, ψευδαισθήση. Αν περιγράψω, λόγω κέρη, τον Τσορλς Μόνσον ως «τρέλο», πολλοί θα θεωρήσουν ότι η «τρέλο» που περιγράφω είναι κά-

τι αντικειμενικά υπάρχει στον κόσμο. Ο Ντερνιντά θα έλεγε ότι η ιδέα της «τρέλος» δεν είναι κάτι το στατικό και δεν αποκτά πλήρες νόημα παρό μόνο σε συνάρτηση με άλλες λέξεις του κειμένου.

Ο Διαφορισμός είναι άλλη μια κενή αφήγηση, από ένα γλυκό πακέτο ψευδαισθήσεων. Άρα το όλο οικοδόμημα του πολιτισμού μας, οι πιο θεμελιώδεις όροι με βάση τους οποίους δρούμε κάθε μέρα, αποσυντίθενται. Ελπίζουμε μόνο να εκδηλωθεί μια «μεταφορική της παρούσας» όπου θα προσπαθούμε να καθορίσουμε τη σαθάρη της γλώσσας από τα μωλά μας πρακτικέμου να έχουμε κάποιες εμπειρίες άμεσες και ανώθετες.

Ο Ντερνιντά ήταν, με λίγα λόγια, ο τρελος με το πριόνι της δυτικής φιλοσοφίας. Προσπάθησε να πριονήσει τις βάσεις της σκέψης μας – γλώσσα, λογική και την προσπάθεια να αφιγυγώμαστε μεγάλες ιστορίες για το πως γίναμε αυτό που είμαστε. Αλλά αν η λογική δεν είναι παρά ένα γλυκό πακέτο παικιδι, τι μπορούμε να περιμένουμε εκτός από τη βύθιση στον μηδενισμό ή τη στρωφή στα υπερθωτικά στοιχεία;

Υπάρχουν βέβαια ενωρατικά ψήγματα στη φιλοσοφία του: ότι η δομή της γλώσσας αποφασίζει για τη σκέψη μας πολύ περισσότερο απ' ό,τι νομίζουμε και ότι οι μεγάλες αφηγήσεις είναι επικίνδυνες. Αλλά ο Ντερνιντά συνεπέρωε επίσης ότι πρέπει να βάλουμε στην όκηρη τη δυτική φιλοσοφία και να ξαναρκίσουμε από τον Πλάτωνα.

Αλλά να πτίσουμε τι: Όταν υπάρχουν σοβαρές κρίσεις στον κόσμο που κρήσουν διανοητικές επεξεργασίες, είναι αποδοτικό για τους διανοούμενους να ασχολούνται με το αν η λέξη κόσμος μπορεί να περιγραφεί από τη γλώσσα.

Γκουρού περισσότερο παρά φιλόσοφος

Του Νάσου Βαγενά

Ο Ντερνιντά είχε την τύχη να δεχτεί ζωής τις απόψεις του να αναγορεύονται σε ισχύουσα φιλοσοφία της εποχής του, αλλά και την ασχία να παλαιώνονται ήδη πριν από τον θάνατό του. Στην πραγματικότητα, η θεωρία του δεν περιέχει κάτι το όντως καινούργιο, πλην της ιδέας της «άπειρης σημείωσης», η οποία όμως είναι χωρίς πραγματικό νόημα. Η περιφημη κριτική του της «μεταφορικής της παρούσας» δεν είναι παρά έλεγχος της μεταγλωττωμένης από αυτόν θεωρίας της αναφοράς, δηλαδή της παλιάς άποψης για τις σκέψεις των λέξεων με το παράμα, η οποία έχει ήδη καταδειχθεί ως αρελής από αναλυτικούς φιλοσόφους και γλωσσολόγους.

Τέλεμα περισσότερο του αυτιστικού τρόπου με τον οποίο τη διατύπωσε (ο οποίος παρείχε στους διανοητικό ευσυγκίνητους μια αίσθηση δημοσημικής υπέρβασης των στερεοτύπων αντίληψης) και της χρήσης μιας νέας και φωνηαί ορολογίας και ενός σοφιστικού ύφους, που με τις δικολογίες και τη σκοτεινότητά του καθόρθωνε να δώσει στο παλαιό την επίφαση του νέου. Η εφαρμογή της μεθόδου του της Αποδόμησης στην εξέταση των λογοτεχνικών κειμένων δεν πρόσφερε τίποτε στις λογοτεχνικές οπουδες. Καθώς η μέθοδος αυτή βασίζεται σε μια θεωρία της γλώσσας γενικά και όχι σε μια θεωρία της λογοτεχνικής γλώσσας, ουκόπως περισσότερο παρά διακρίσει τη μελέτη της παραγωγής της λογοτεχνικότητας. Περισσότερο από σοφιστής υπό μοναδική φιλοσοφία ο Ντερνιντά υπήρξε, πιστεύω, ένας διανοητικός γκουρού. Τα ρητορικά τεκνάματά του δεν διαφέρουν ουσιαστικά

από τους τρόπους ορισμένων εκφράσεων του θρησκευτικού μισακισμού. Η ανόνηση των λογοτεχνικών κειμένων με την Αποδομική μέθοδο δίνει την αίσθηση λιγότερο μιας κριτικής προσέγγισης και περισσότερο μιας τελετουργίας. Ο η Ντερνιντά – εβραϊκής καταγωγής – δεν καθόρθωνε να αποκαλει από τον μισακισμό της εβραϊκής σκέψης φάνεται από ορισμένο από τα τελευταία του βιβλία, όπου ταυτίζει την Αποδόμηση με την ομίμης ανακαλυφθείσα από αυτόν, μοναδική μη αποδομησιμική, «άπειρη "ιδέα της δικαιοσύνης"» – ταύσηση την οποία διακρίπτει με τον τρόπο μιας νέας θρησκείας, η οποία αυτοαναγορεύθηκε όχι μόνο προφήτης αλλά και, αγχώδους, Μεσσίας.

Ο Νάσος Βαγενάς είναι καθηγητής της Θεωρίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών.